

Πώς ο Κ. Καβάφης ταξιδεύει τον αναγνώστη του στα ιστορικά του ποιήματα

Πολιτισμός / Λογοτεχνία - Φιλολογία

Δρ. Ιωάννης Ν. Λίλης Λέκτορας Δογματικής και Συμβολικής Θεολογίας της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Ηρακλείου Κρήτης

[Προηγούμενη δημοσίευση:<http://bitly.com/1qgbM7Q>]

Δύο στοιχεία υποβάλλουν τον αναγνώστη στο συγκεκριμένο ποίημα. Το πρώτο είναι ο τρόπος, με τον οποίο περιγράφει το γεγονός. Ο αναγνώστης αισθάνεται πως βρίσκεται και ο ίδιος εκεί, στην Αντιόχεια του 362, καθώς ο ποιητής δεν κάνει κάποια εισαγωγή, αλλά ξεκινάει ζωντανά την αφήγηση του, σαν να συνέβησαν τα γεγονότα χθες και μας τα περιγράφει με αγωνία. Χρησιμοποιεί επίσης πρώτο πληθυντικό πρόσωπο, σημάδι που δείχνει ότι παίρνει το μέρος των χριστιανών, αλλά και επιτείνει τη ζωντάνια τη διηγήσεως του. Το δεύτερο σημείο που υποβάλλει τον αναγνώστη είναι η χρησιμοποίηση του θεατρικού στοιχείου. Ο αναγνώστης γίνεται ταυτόχρονα και θεατής μιας θεατρικής παράστασης που προβάλλει ένα έργο με αναφορά το Βυζάντιο, και συγκεκριμένα το 362 μ.Χ. Με πρωταγωνιστές τον Ιουλιανό και τους χριστιανούς και σκηνικό το άλσος της Δάφνης. Η παράσταση έχει εντυπωσιακό τέλος καθώς ένας αυτοκράτορας χάνει τη μάχη του και νικητές βγαίνουν οι χριστιανοί σώζοντας με ευλάβεια και τιμή το

λείψανο του μάρτυρα Βαβύλα[13].

Κατά τους μελετητές τα αριστουργηματικότερα ποιήματα του Καβάφη γράφτηκαν προς το τέλος της ζωής του[14]. Τα πρώτα του ποιήματα διαφέρουν πολύ από το ύστερο γράψιμο του, δικαιολογώντας απόλυτα αυτό που είχε πει ο ίδιος για τον εαυτό του, δηλαδή πως ήταν ένας ποιητής του γήρατος[15]. Όσο σοφότερος γινόταν στο ποιητικό γράψιμο, τόσο περισσότερο λιτός, συγκεκριμένος και πρωτότυπος γινόταν ο λόγος του, αλλά και τόσο πιο προσεκτική γινόταν η θεματολογία των ποιημάτων του.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο πως ένα από τα πλέον σοφά του ποιήματα, μοιραία το τελευταίο της ζωής του, το οποίο γράφτηκε όταν ο ποιητής μας ήταν πολύ βαριά άρρωστος στα εβδομήντα του χρόνια, από καρκίνο του λάρυγγα[16], έχει σχέση με τον Ιουλιανό και το αγαπημένο του Βυζάντιο[17]. Την ώρα που εκ φύσεως, και όταν ακόμα ήταν υγιής, έγραφε πολύ δύσκολα, «κατά μέσο όρο πέντε ποιήματα το χρόνο» με «επίπονη εργαστηριακή δουλειά» κατά το Νικηφόρο Βρεττάκο[18], αποφασίζει μέσα στη βαριά αρρώστια, χωρίς πλέον τη φωνή του, να γράψει ένα δύσκολο και μεγάλο σε έκταση, για τα καβαφικά δεδομένα, ποίημα, με θέμα τον Ιουλιανό. Καθώς «ο καλύτερος τρόπος για να διαβάσει κανείς τον Καβάφη, είναι να τον διαβάσει ολόκληρο και όχι αποσπασματικά» όπως παρατηρούν οι Γιώργης Παυλόπουλος και Γ. Βρισιμιτζάκης [19] το τελευταίο ποίημα, ως κατακλείδα της συνολικής του ποιήσεως, είναι ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του πόσο έντονα τον επηρέαζε το Βυζάντιο με τον Ιουλιανό και όλα τα συμπαρομαρτούντα[20]. Μέσα από τα γεγονότα της διαμάχης του Ιουλιανού με τους χριστιανούς μπορούσε άνετα να δείξει τη ματαιοδοξία των ανθρώπων καθώς και την τραγικότητα του.

Ο αυτοκράτορας Ιουλιανός, που κατά τον Καβάφη θα έπρεπε να έχει πολύ πιο έντονη την αίσθηση του μέτρου - «Μηδὲν ἄγαν, Αὐγουστε» θα του πει στο ποίημα του *Ὁ Ἰουλιανὸς ὁρῶν ὀλιγωρίαν* [21]-, οι διαμάχες μεταξύ χριστιανών και αυτοκράτορα εκείνη την ταραγμένη περίοδο του Βυζαντίου, καθώς και το σκήνωμα του μάρτυρα Βαβύλα, του οποίου τη μνήμη η εκκλησία σώζει ζωντανή μέχρι σήμερα, μέσω της λατρείας της, στις 4 Σεπτεμβρίου, απαρτίζουν τον κόσμο της φθοράς, των παθών, της τραγικής πτώσεως, αλλά και της αιματοβαμμένης επιτυχίας που δεν έρχεται ποτέ αυτόματα και αυτονόητα, αντιθέτως μέσα από δάκρυα και αγώνα. Οι στίχοι του :

Τό πήραμε, τό πήγαμε τό ἅγιο λείψανον ἄλλοῦ.

Τό πήραμε, τό πήγαμε ἐν ἀγάπῃ κ' ἐν τιμῇ.

καθώς και:

Ἄς πάει νά λέει.

Δέν ἀποδείχθηκε ἄς πάει νά λέει.

Τό οὐσιῶδες εἶναι πού ἔσκασε

εκφράζουν άριστα τον λυτρωτικό κλαυσίγελο κάθε επιτυχίας και ανόδου στη ζωή μας, που έρχεται μόνο ύστερα από επίπονο τόκο. Από αυτήν την τραγική πτώση και την επώδυνη άνοδο δεν εξαιρείται κανένας άνθρωπος, ούτε βέβαια οι χριστιανοί. Αυτήν την αλήθεια θέλει να εκφράσει ο Καβάφης με το συγκεκριμένο του ποίημα, και για να το πετύχει εκμεταλλεύεται ένα συγκεκριμένο ιστορικό επεισόδιο, σχετικά με την επίσκεψη του αυτοκράτορα Ιουλιανού στην Αντιόχεια και τα γεγονότα που ακολούθησαν στο τέμενος της Δάφνης.

[Συνεχίζεται]

[13] Η θεατρικότητα βρίσκεται στο αίμα του και υπάρχει σχεδόν σε όλα του τα ποιήματα, παρότι κατά τη δήλωση του ίδιου του ποιητή, αρκετά χρόνια πριν πεθάνει είχε σταματήσει να πηγαίνει στο θέατρο [Κ. Π. Καβάφης, *Τα πεζά (1822; - 1931)*, ο. π. σελ. 148] - αυτό δεν σημαίνει όμως πως καταργείται η θεατρικότητα στην ποίηση του. Το νιώθει πάντοτε ο αναγνώστης όταν διαβάζει τα ποιήματα του. Η ηθοποιός Μαρία Αλκαίου τον θυμάται να έχει πολύ καλές σχέσεις με όλους τους ηθοποιούς του θιάσου των γονέων της (περνούσαν όλοι από το καμαρίνι του πατέρα της, όπου πήγαινε ο Καβάφης πριν την παράσταση), όπως επίσης θυμάται και ένα χαρακτηριστικό διάλογο του με την Κυβέλη. Βλ. Μαρία Αλκαίου, *Ο Καβάφης όπως τον γνώρισα*, δημοσιευμένο στο περιοδικό *Η Λέξη* Μάρτης - Απρίλης 2003, ειδικό τεύχος 174, σελ. 299 - 300. Ο Κάρολος Κουν είχε τρία αγαπημένα αναγνώσματα, τα οποία διάβαζε σε όλη του τη ζωή : τα *Ταξίδια* του Φ. Κόντογλου, ένα βιβλίο του Θεόφιλου με εικόνες και τα ποιήματα του Καβάφη γιατί, κατά τη δήλωση του, κάθε φορά που τα διάβαζε ασκούσαν επάνω του μία μαγεία, παρόλο που τα γνώριζε πολύ καλά, πέρα το γεγονός ότι ήταν ιδιαίτερα ευτυχής καθώς κάθε χρόνο στις εισαγωγικές εξετάσεις στη δραματική του σχολή κάποιος υποψήφιος θα διάβαζε Καβάφη. Βλ. Κάρολου Κουν, *Ο Καβάφης στο φως και στη σκιά*, δημοσιευμένο στο περιοδικό *Η Λέξη* Μάρτης - Απρίλης 2003, ειδικό τεύχος 174, σελ. 218. Πρβλ. επίσης για το θέμα της ηθοποιίας στην ποίηση του Κ. Βάρναλη, *Κ. Π. Καβάφης* από το βιβλίο «Άνθρωποι» δημοσιευμένο στο *Κ. Π. Καβάφης κριτικές μελέτες* παρουσίαση Γιώργου Πικρού, εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σελ. 12, καθώς και την άποψη του Κ. Θ. Δημαρά στη μελέτη του *Μερικές πηγές της καβαφικής τέχνης*, δημοσιευμένο επίσης στο *Κ. Π. Καβάφης κριτικές μελέτες*, ο.π. σελ. 54 όπου λέγει τα εξής : «Υπάρχει μία μεγάλη κατηγορία ποιημάτων του κ. Καβάφη στα οποία ο ποιητής παίρνει την άποψη των ηρώων του (ένα από τα σπουδαιότερα επιχειρήματα υπέρ της "καβαφικής ειρωνείας").... Σε όλα αυτά τα ποιήματα και σε πολλά άλλα, δεν πρόκειται κατά τη γνώμη μου για ειρωνεία, όπως υπέθεσαν πολλοί κριτικοί του ποιητή` πρόκειται για μίμηση, για ηθοποιία». Επιπλέον ο Καβάφης το 1918 στο περιοδικό της Αλεξάνδρειας *Γράμματα* θα δημοσιεύσει βιβλιοκρισία πάνω στο έργο του Γρηγορίου Χ. Παπαμιχαήλ «*Εκκλησία και θέατρο*» (αργότερα θα ακολουθήσουν και άλλες εκδόσεις της εν λόγω βιβλιοκρισίας), όπου φαίνεται καθαρά τον ενδιαφέρον και ο σεβασμός του για τη θεατρική τέχνη. Βλ. Κ. Π. Καβάφης, *Τα πεζά (1822; - 1931)*, ο. π. σελ. 136 - 143, 359 - 360.

[14] Ι. Σαρεγιάννη, *Σχόλια στο ποίημα του Καβάφη Μύρης Αλεξάνδρεια του 340 μ.Χ.*, στο *Κ. Π. Καβάφης κριτικές μελέτες* παρουσίαση Γιώργου Πικρού, εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σελ. 134.

[15] Γιώργου Σεφέρη, *Δοκιμές*, ο. π. σελ. 398· Τίμου Μαλάνου, *Από τα καβαφικά μου τετράδια*, δημοσιευμένο στο *Κ. Π. Καβάφης κριτικές μελέτες* παρουσίαση Γιώργου Πικρού, εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σελ. 69.

[16] Δημήτρη Δασκαλόπουλου και Μαρίας Στασινοπούλου, *Ο βίος και το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, ο. π. σελ. 166 και 168· Κ. Βάρναλη, *Π. Καβάφης* από το βιβλίο "Άνθρωποι", δημοσιευμένο στο *Κ. Π. Καβάφης κριτικές μελέτες* παρουσίαση Γιώργου Πικρού, εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σελ. 12· Κώστα Ουράνη, *Ο σεξουαλισμός του Καβάφη*, δημοσιευμένο στο *Κ. Π. Καβάφης κριτικές μελέτες*, ο. π. σελ. 20. Οι περισσότεροι εκ των μελετητών του Καβάφη κάνουν αναφορά στο τραγικό τέλος του ποιητή.

[17] Ο Ι. Α. Σαρεγιάννης πιστεύει ότι αυτό το ποίημα ο Καβάφης δεν πρόλαβε να το τελειώσει, άποψη που δεν φαίνεται να συμμαρτίζεται ο Γ. Σαββίδης καθώς υποστηρίζει ότι το βρήκε στο αρχείο Καβάφη καθαρογραμμένο, σαν ήταν έτοιμο για το τυπογραφείο. Βλ. Γ. Π. Σαββίδη, *Κ. Π. Καβάφη, Τα Ποιήματα (1919 - 1933)*, σελ. 154. Βέβαια προσθέτει ο Σαββίδης πως το βρήκε «με την ίδια σελιδαρίθμηση με το μονόφυλλο του "Μέρες του 1908», που φέρει ημερομηνία εκτύπωσης : 17 Νοεμβρίου 1932».

[18] Νικηφόρου Βρεττάκου, *Το διπλανό τραπέζι*, δημοσιευμένο στο περιοδικό *Η Λέξη* Μάρτης - Απρίλης 2003, ειδικό τεύχος 174, σελ. 371.

[19] Γιώργη Παυλόπουλου, «*Personal experience*», δημοσιευμένο στο περιοδικό *Η Λέξη* Μάρτης - Απρίλης 2003, ειδικό τεύχος 174, σελ. 386. Πρβλ. επίσης για την νεότητα στο έργο του Γ. Βρισμιτζάκη, *Το έργο του Κ. Π. Καβάφη*, δημοσιευμένο στο *Κ. Π. Καβάφης κριτικές μελέτες* παρουσίαση Γιώργου Πικρού, εκδόσεις Γιάννη Οικονόμου, σελ. 88.

[20] Η Renata Lavagnini σημειώνει πως αυτό φαίνεται καθαρά και στα ποιήματα που άφησε ατελή ο ποιητής, Κ. Π. Καβάφης *Ατελή ποιήματα 1918 - 1932*, Φιλολογική έκδοση και σχόλια Renata Lavagnini, (μετάφραση του εισαγωγικού σημειώματος από την Κατερίνα Τικτοπούλου), Ίκαρος, 2006 2, σελ. 45 : «Ο κύκλος του Ιωάννη Καντακουζηνού μας δίνει την ευκαιρία να υπογραμμίσουμε τον σημαντικό χώρο που κατέχει η βυζαντινή εποχή ανάμεσα στα ιστορικά ποιήματα του Καβάφη».

[21] Γ. Π. Σαββίδη, Κ. Π. Καβάφη, Τα Ποιήματα (1919 - 1933), σελ. 41

<http://bitly.com/1qYbqFE>